

The book cover features a repeating pattern of hands holding pencils, surrounded by white flowers and green leaves. The hands are rendered in a light green color, and the pencils are yellow. The flowers are white with yellow centers. The background is a dark green color. The title 'Irena Rey'in Yok Oluşu' is written in a large, stylized font, with 'Irena' and 'Rey'in' in a light purple color and 'Yok Oluşu' in a darker purple color. The author's name 'Jennifer Croft' is written in a light green color above the title. The translator's name 'Türkçeleştiren: Seda Çingay Mellor' is written in a light green color below the title. The publisher's logo 'Deli' is written in a light purple color at the bottom center.

Jennifer Croft

Irena Rey'in Yok Oluşu

Türkçeleştiren:
Seda Çingay Mellor

Deli

Jennifer Croft

Jennifer Croft *Irena Rey'in Yok Oluşu* adlı romanıyla Guggenheim Bursu'na, anı kitabı *Homesick*'le William Saroyan Uluslararası Yazarlık Ödülü'ne, Nobel ödüllü Olga Tokarczuk'un *Koşucular* adlı eserinin çevirisiyle de Man Booker Uluslararası Ödülü'ne layık görüldü. Kendisi ayrıca Federico Falco'nun *A Perfect Cemetery*, Romina Paula'nın *August*, Pedro Mairal'in *The Woman from Uruguay* ve Olga Tokarczuk'un *Yakup'un Kitapları* adlı eserlerinin de çevirmeni. Tulsa'da ve Los Angeles'ta yaşıyor.

Seda Çingay Mellor

1973 yılında Ankara'da doğdu. Ankara Atatürk Anadolu Lisesi'ni ve ODTÜ Ekonomi Bölümü'nü bitirdikten sonra uzun süre özel sektörde çeşitli görevlerde çalıştı. 2008 yılından beri kitap çeviriyor. *Ben, Kirke, Akhilleus'un Şarkısı, Sonbahar, Kış, İlkbahar, Yaz* kitaplarından oluşan "Mevsimler Dörtlemesi" de aralarında olmak üzere geniş bir yelpazede yüzden fazla çevirisi var.

IRENA REY'İN YOK OLUŞU

© 2026, Tudem Yayın Grubu
1476/1 Sok. No:10/51 Alsancak-Konak/İZMİR

metin hakları © 2024, Jennifer Croft

İlk baskı 2024 yılında ABD'de *The Extinction of Irena Rey* adıyla Bloomsbury Publishing tarafından yapılmıştır.

Bu kitabın Türkçe yayın hakları, AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı ve Curtis Brown Ltd. aracılığıyla alınmıştır.

YAZAR: Jennifer Croft
TÜRKÇELEŞTİREN: Seda Çingay Mellor
EDİTÖR: Berna Akkıyal
DÜZELTİ: Ayşegül Utku Günaydın
KAPAK TASARIMI: Helinsu Cengiz
GRAFİK UYGULAMA: Aşlı KayalarHoğulları Kurt

BASKI VE CİLT: Güngörler Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Saray Mahallesi 658. Cadde No:11 Kahramankazan/Ankara
Tel: 0312 394 28 82

Birinci Baskı: Nisan 2026 (1000 adet)

ISBN: 978-625-6084-10-0
Yayınevi sertifika no: 45041
Matbaa sertifika no: 49889

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, yayıncının önceden yazılı izni olmaksızın tekrar üretilemez, bir erişim sisteminde tutulamaz, herhangi bir biçimde elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ya da diğer yollarla iletilemez, çoğaltılamaz.

DELİDOLU, Tudem Eğitim Hizmetleri San. Tic. AŞ'nin tescilli markasıdır.

IRENA REY'İN YOK OLUŞU

Türkçeleştiren: Seda Çingay Mellor

Delij

Nora Insúa'ya

*Sonra, ikiliklerini kaynaştırıp tek kıldılar ve
böylece bir orman yarattılar.*

SUZANNE SIMARD

UYARI: ÇEVİRMENİN NOTU

Şimdiye dek çevirmek zorunda kaldığım en zor kitap bu. Güven, çeviri sürecinin her aşamasında hayati önem arz ettiğinden İngilizce konuşan okurlara bir açıklama borçlu olduğum kanaatindeyim.

Bir: *Yok Oluş*'un ana karakterlerinden biri benden ilham alınarak yaratılmış. Okumaya devam ettiğiniz takdirde, bu metni çevirmenin benim için ne kadar rahatsızlık verici olduğunu açıkça anlayacaksınız. Bu arada, sözcük seçimine çok fazla zaman ayıran, çok kafa yoran biri olarak “rahatsızlık verici”nin uygun karşılık olmayabileceğini şimdi fark ediyorum. Kendimin tanıyamadığım bir versiyonunu okumak rahatsızlık vericiydi. Ama çevirmek okumak değildir. Çevirmek, bir kitabı yeniden yazmak zorunda kalmak demektir. *Irena Rey'in Yok Oluşu*, kendimi anlatıcının dünyasındaki en kötü insan, her şeyi mahvetmek isteyen canavar olarak yeniden yaratmamı gerektirdi.

Daha fenası ya da belki daha “rahatsızlık verici” olanıysa, karakterimin fiziksel görünümünün sık sık övülmesi. Aşikâr sebeplerden ötürü, güzel insanlar ortalıkta kendilerini güzel diye nitelendirerek dolaşmazlar, dolayısıyla *Yok Oluş*'un yazarı beni bunu yapmak zorunda bırakarak gerçek yaşamımda kendimi çirkin hissetmeme yol açtı.

İki: Hikâyenin bir kısmı gerçek olaylardan ilham alıyor, hangi kısımlar olduğunu söyleyemem ama eşimin avukat olduğunu, ceza davalarında son derece tecrübeli mükemmel bir savunma avukatı olduğunu söyleyebilirim; ayrıca Moğolistan'da yaşadığımızı da ekleyeyim,

Moğolistan'ın Polonya'yla da Birleşik Devletler'le de suçluların iadesi anlaşması yok.

Üç: *Yok Oluş* Lehçe yazıldı, ama yazarı Güney Amerika'da doğmuş ve orada Orta Avrupa dilleri konusunda neredeyse tam bir cehalet içinde büyümüş. Sonuç olarak, bu kitabın özgün cümlelerinin her biri mini minicik bir perili eve benziyor. Kadın yazarın anadilini unutma çabalarına öfkelenen İspanyolcanın ruhu, her paragrafın duvarlarından uğultuyla içeri doluyor, tabakları kırıyor, elektrik düğmesini hiç durmadan açıp kapatıyor, böylece her şeyin yanlış olduğunun hissedildiği bir atmosfer yaratıyor ve herkesin ödünü bokuna karıştırıyor.

Çevirimde sözdizimini ve kullanılan dili düzeltmeyi, böylece toplu bir şeytan çıkarma ayini yapmayı hedefledim.

Son olarak: Romanın ismini değiştirdim. Bunu dile getirmemin tek sebebi, isim değişikliği kararımın internetin belli bir kesiminden (Polonyalı bir kesim) eleştiri almış olması. Ne var ki yazarın seçtiği özgün isim olan *Amadou*,* kitabın hakiki öznesinin, yani 2026 Nobel Ödülü'nü kazanan Irena Rey'in ahlaki ve entelektüel titizliğini aktarmayı başaramıyordu.

Ayrıca, yeni ismi mantarlar familyasından seçecek olsaydım tercihi mi hiç de gösterişli olmayan asalak bir türden değil, reişi mantarından ya da *Amanita virosa*'dan ya da likenlerin hüküm sürdüğü Antarktika hariç bütün kıtalarda bulunan bir mantar olan muhteşem tüylü maymuncuk mantarından yana kullanırdım. (Bu konuda daha fazla bilgi için lütfen Irena Rey'in *Işığın Cevheri* kitabına bakınız, çeviri bana ait.) Yazar hiç değilse bunu yapabiliirdi, çünkü tüylü maymuncuk mantarında 23.328 farklı eşey tipi olabilir ve bunların her biri kendisinden farklı olan 23.327 eşey tipinin herhangi biriyle çiftleşebilir.

Bu romanda ileri sürüldüğü gibi, çeviri özbenliğin sınırlarını bulanıklaştırıyor belki, ama o zaman ötekiliğin sınırlarını da bulanıklaştırıyor

demektir; oysa bir adama, çekiciliği su götürmese bile tek bir adama yönelik açıklanamaz saplantısıyla bu kitap bunu anlamaktan kesinlikle aciz görünüyor.

Öte yandan, *Yok Oluş* ismini, Irena'nın yaklaşık son on yıldır öncelikli endişesi olan konuyu ön plana çıkarmak için seçtim: Soyumuzun altıncı defa tükenişini, gezegenin geleceğini, yaptıklarımızın sorumluluğunu üstlenmeyi.

Telaffuza ilişkin son bir not: Lehçe'de, Almancada olduğu gibi w harfi v olarak telaffuz ediliyor. Lehçe L harfi, W harfi gibi ağız yuvarlanarak seslendiriliyor. Ż ise j ile z arası bir ses. Okumaya devam ederseniz (buradaki "eğer"i ne kadar vurgulasam az), zehir dolu, asap bozucu, tuhaf bir şekilde tahrik edici ve son derece verimli yedi haftanın ardından güçbela kaçabildiğim tehlike altındaki sınır ormanı "Białowieża"nın adına denk geldiğinizde bu açıklamalarımı hatırlayacağınızı umuyorum.

Alexis Archer, Ulanbator
13 Nisan 2027

BİRİNCİ BÖLÜM

Yazarımız'a tapardık. Bize e-posta gönderip başyapıtının tamamlandığını bildirdiğinde, planlarımızı iptal ettik, valizlerimizi topladık ve yaşadığımız şehirlerden Varşova'ya uçtuk; vardığımızda yorgunluktan perişan ve sevinçten kendimizden geçmiş hâlde metroyla şehre gittik, oradan da Białowieża'ya giden otobüse bindik.

Yazarımız'ın yaşadığı, balta girmemiş ormanın hemen kıyısındaki köye yedinci hac yolculuğumuzdu bu. Yazarımız eskiden beri orada, Belarus sınırından sekiz kilometre uzaktaki bu köyde yaşardı. Biz nasıl onun kitaplarına bayılıyorsak, o da ormana bayılıyordu. Kitaplarını savunmak için gözümüzü bile kırpmadan hayatlarımızı tehlikeye atardık. Her sözcüğünü kutsal kabul ediyorduk, oysa aslında görevimiz Yazarımız'ın her sözcüğünü değiştirip yerine yenilerini koymaktı.

20 Eylül 2017'de vardık oraya. Yeni Ay vardı, kuzey yarımkürenin yıldızları Yazarımız'ın ince uzun, yamru yumru evini bambaşka bir hâlde büründürmüş, bombeli duvarlardaki meşe kaplamaları ormanın telaşlı gölgelerini bir anlığına hapseden, esrarlı şekillerini pırıldatan, sonra da onları yutan cıvaya dönüştürmüştü.

Sekiz kişiydik. İsveçli yeniydi, alageyik kadar da alımlıydı; Yazarımız'ın gözdesi olacağını ilk bakışta anlamıştık. Sadece Yazarımız'a

eninde sonunda Nobel Ödülü'nü kazandıracak kanallardan biri olan lisanının itibarından ötürü değil; duruşu, yakıcı mavi gözlerindeki hoş giden davetkârlık dolayısıyla. Şehvetiyle Yazarımız'ın hayal gücü üzerinde gazyağı gibi tutuşturucu bir etki gösterdiğine inandığımız dağ gibi kocası Bogdan evde değildi.

Bogdan yokken Yazarımız her zamankinden farklıydı. Hayalet beyazıydı. Gölgelere karşı bağışıktı hâlâ, gözleri kara deliklerden ibaretti ve o gözlerin içine doğrudan bakmak canımızı yakıyordu, paramparça ediliyormuşuz gibi. O yüzden gözlerimizi Yazarımız'ın kavuşturulmuş kollarından ayırmıyorduk, ama kolları bile tam olarak kendi kolları değildi artık; daha ziyade fazlasıyla ağır ve çamur rengi elbisesine yarı gömülü ince dallardan ibarettiler. O civarın kara büyücüsü olan dedesinin verdiği akik tılsım Yazarımız'ın boynunda değildi, köprücük kemiğiye kırılmak istermişçesine dışarı fırlamıştı.

Pek bir şey söylemedi, Bogdan hakkındaysa hiçbir şey söylemedi. Bütün bu rutinden sapmaları, şaheserini bitirmesinin sonuçları olarak görüp dikkate almadık. Ona yardım edebileceğimize kesinlikle kâniydik. Sadece İsveçli'nin yüzünden değildi bu, Yazarımız'a her zaman yardım etmiştik. Şimdi de aynısını yapmak zorundaydık: Yazarımız Bogdan'dan başka yalnızca bize hakikaten güvenirdi. Bogdan gittiyse, Yazarımız'ın bizden başka kimsesi yok demekti.

O gece ona külfet çıkarmamaya çalıştık. Kısa sürede her zaman ki odalarımıza dağılmıştık, İsveçli'ye aşağıda onunla kalmıştı. Yazarımız'ın İsveçli'yi Çek'in eski yerine, arka avludaki müstemilata yerleştireceğini varsaymıştık. Yerleştirseydi belki yangın çıkmazdı, ne Tempelhof olurdu ne de eski tabancalar. Ama o zamanlar en büyük lüksümüz hâlâ elimizdeydi: Yazarımız'ın seçimlerini hiçbir zaman sorgulamama, öze hiç dokunmadan biçimi değiştirme lüksümüz. Ya da biz öyle olduğuna inanıyorduk.

Yazarımız'ın merdiveni, şafakla yeniden hayata dönen meşe ağacından bir döner merdivendi, üçüncü basamakta şans getiren bir budak vardı. Bir sürü batıl itikat beslerdik, önümüzdeki aylarda hepsini İsvetçili'ye de öğretecektik. Karşılığında biz de onun ormandaki çoğu saklı şey, yeraltı şebekeleri ve elektrik hakkında uzmanlık derecesinde bilgi sahibi olduğunu öğrenecektik, varlıklarının farkına bile varmaksızın daima ait olduğumuz şeyler hakkında yani.

Sırp'la Sloven üçüncü kattaki eğik tavanlı, çatı pencere, içinde iki tane çift kişilik yatak olan ve balkonu Belarus'a bakan odayı paylaşıyordu; Amerikalı ikinci kattaki, sık çini sobalı ve özel duşlu geniş odadaydı; Alman kış bahçesindeki karyolayı almıştı, orada başaşağı takımı yıldızların ve Çek işi avizenin altında, çevresinde dua bitkileri ve eğreltiotlarıyla uyuyacaktı.

Çek işi avize, on tane küçük kafatasından ve sayamayacağımız kadar çok kemikten yapılmıştı. Ev, hikâyesi olan nesnelere doluydu. Yazarımız'ın atalarının yaldızlı, oymalı çerçeveler içindeki karanlık portreleri; kimsenin çalmadığı kuyruklu piyano; koskocaman anahtar delikleri olan devasa sandıklar; bir Bozdoğan topuzu;* bir metre boyunda, asma filizlerini andıran dokuz kolu yerçekimine meydan okuyan som bronz şamdan. Oturma odasının çeşitli yerlerine zırhlar asılıydı, bu da Yazarımız'ın evinin bizim kalemiz, huysuz dünyaya karşı kendimizi müdaafa ettiğimiz yer olduğu hissimizi pekiştiriyordu.

Çeviri yaparken, yani Pazar günleri hariç her gün, üçüncü kattaki on kişilik masada çalışır, bütün yemeklerimizi de alt kattaki tıpkısının aynısı masada hep birlikte yerdik. Sosyal etkinliklerde bulunacak vakitimiz olduğunda bunu da alt kattaki diğer odada, üstüne okunması imkânsız siyah-beyaz, kaligrafik harflerle bir şeyler yazılmış olan, tom-bala kartına benzeyen, kan kırmızısı kalın halının serili olduğu odada yapıyorduk. Halının üstüne hardal rengi bir şezlong ve Bogdan'ın

Yazarımız'ın 2007'deki dünya turunda gördüğü turuncu, pembe, mavi Pencap desenleriyle bezediği yuvarlak arkalıklı yedi koltuk daire şeklinde dizilmişti. Şöminenin olduğu odaydı bu, daha sonra Yazarımız'ın sunağını kuracağımız oda.

Şömine rafında Yazarımız'ı o zamana dek tanıdığımız hâliyle gösteren resimler vardı: Sutyensiz giyilen, kolsuz, yumuşak kumaştan kırmızı elbisenin içinde asil bir gamsızlık sergilerken; (söylentilere göre bizzat kendisinin kurtardığı) ayı yavrusunun burnuna burnunu sürtmek için eğilir, elmacık kemiği al al parlarken; kimbilir neredeki terk edilmiş bir fabrikada, beton bir geçitte siyah orkidelerin sonuncusu gibi çiçek açarak süzülürken, türünün muhteşem son örneği, tek başına ebediyete atılıyor.

On beş yıl önce, Yazarımız henüz yirmi sekiz yaşındayken kanserden yitirdiği annesinin resimleri. Bir kış avından bir resim, siyah beyaz amaçsızlığıyla yıkıcı.

Yazarımız'ın evi köyün tam ortasındaydı, kırmızı kırmızı parlayan frenküzümleriyle çevriliydi, çatısında da muazzam büyüklükte bir leylek yuvası vardı. Leylekler bereket simgesidir, bu yüzden Yazarımız'la Bogdan'ın neden çocuk sahibi olmadığını öteden beri merak eder ama bunu dünyanın yaralarını lisanla dikmeye çalışmanın başka tür bir şefkate yer bırakmayan zorluklarına bağlardık.

O gece kütük gibi uyuduk, Yazarımız bizi sabah beşi biraz geçte uyandırdıktan sonra çıktığımız mutlak koruma alanındaki karanlık yürüyüş eriyerek rüyalarımızın bir parçasına dönüştü âdeta. Dizlerimize gelen yabancı otlarla kaplı geniş bir araziye geçtik. O saatte kuşlar kullakları sağır edecek gibiydi, güneşin gücüyle aşık atıyorlardı. Seyahatten ötürü bumburuşuk hâle gelmiş kıyafetlerimiz çiyi emip sırlıklam kesiliyordu.

Mutlak koruma alanı Białowieża'nın en sıkı korunan yeriydi, halka

kapalıydı. Oysa Irena Rey için hiçbir konuda yasak yoktu. Yazarımız koruma alanının girişinde dönüp işaretparmağını ağzına bastırdı. O zaman hepimiz sessizce dönüp araziye baktık. Ufuktaki solgun hâle, sisten bir ağla kaplanmış pembemsi çam ağaçlarından adacıkları gözler önüne seriyordu; arazi yıldız biçimli mini minicik çiçeklerle doluydu. Put gibi durup kaldık. Arazi sessizliğimize aynı şekilde mukabele etti, biz de peşimizden kimsenin gelmediğine kesin kanaat getirerek içeri girdik.

Yazarımız üçüncü kitabının yayımlanmasından bir yıl sonra, yani 2007'de, bizi Polonya'nın sınır boyundaki bu evde ilk kez ağırlamıştı ve o zamandan beri burada bir araya getiriyordu. Özgün dilinde çok sevilen *Lena* çok geçmeden başka dillere çevrilmişti, önce Almancaya, sonra Çekçeye. İşte biz böyle doğmuştuk, *Lena* adlı bir kitabın köpüklerinden.

Yazarımız Kraków'daki üniversiteden sadece birkaç hafta içinde ayrıldığından beri ilk kez, memleketi olan voyvodalığın topraklarının dışına çıkmaya başlamıştı. Otuz iki yaşındaydı. Festivallerdeki, konferanslardaki ve kitap okuma etkinliklerindeki büyüleyiciliğiyle *zar-ptak*'a, yani Proto-Slavca* efsanelerde konu edilen, başı dertte olanlara umut veren, kaybolmuşlara kılavuzluk eden tavuskuşunu andıran ışıklı yaratığa benzetilirdi sık sık.

Yazarımız'ın tarife sığmaz aurasını tarif etmeye çalışan bir sürü kişi oldu. Kimileri bunun şelale gibi omuzlarından aşağı dökülen koyu renk saçlarından havalanan incecik gümüş tellere benzediğini söylüyordu. Başkalıysa koyu gök mavisi gözlerinde çakan parlak çizgileri gördükçe akıllarına güney ışıkları* geldiğini anlatıyordu. Daha da başkalıysa, parmaklarının büyüülü örümcek ağları salgıladığını, bütün hünerli hareketlerinin insanı esir eden ıslıl ıslıl bir sevgi ifadesi olduğunu söylüyordu.

Irena Rey herkeşçe bilinen bir isim oldu çıktı. Ama şöhreti arttıkça dedikodular da artıyordu. Kimileri Yazarımız'ın fikirlerini adını sanını

kimsenin bilmediği Kaşup* bir filozoftan çaldığını söylüyordu, kimileriye Wikipediâ'dan ve Bogdan'dan.

Kraków'daki Czartoryski Müzesi'nin muhafızlarıyla ilgili öykülerden oluşan ilk kitabı *Natürmortlarla Natürmort Hayat* 2000 yılında basıldığında o kadar az satmıştı ki kitaptan geriye hemen hemen hiç iz kalmamıştı; sadece yayıncının internet sitesindeki “Arşiv” bölümünde yer alan, alevlerin bir kadın portresini yuttuğu düşük çözünürlüklü bir kapak görseli vardı. Bu portre muhtemelen o eksantrik Polonya koleksiyonunun en ünlü parçası olan Da Vinci'nin *Kakımlı Kadın* tablosuydu; 1980'lerin sonundaki çözölemeyen soygun vakaları bu bölümlerin kapatılmasına yol açana dek, söz konusu koleksiyonda mumyalar ve bir zırh da bulunuyordu.

2004 yılında başka bir yayınevinin bastığı bir sonraki kitabı *Ad Nauseam** da daha başarılı olmadı. Sonra Yazarımız evlendi, soyadının yazılışını yarı Lehçe “Rej”den daha uluslararası “Rey”e çevirdi; insan kaçakçılarının Londra'ya kaçırıldığı Lena adlı Arnavut kızın aksiyon dolu, yürek burkan hikâyesini anlattığı bir kitap yazdı; eleştirilenler Lena'nın umutsuz özgürlük arayışını hem “iç dağılayacak denli gerçekçi” hem de “tüyler ürpertici derecede alegorik” diyerek göklere çıkardılar, ondan sonra birden her şey değişti.

Kitap filme çekildi, film servet kazandı. İçinde her şey vardı: Seks, silahlar, güzel manzaralar; daha da önemlisi, Irena televizyonda filmin tanıtımını yaparken hem müthiş görünüyor hem de müthiş konuşuyordu. İşte Białowieża'daki en yüksek evi o zaman inşa etti. Köyle değil de ormanla kusursuz ahenk içinde bir ev tasarlaması için Yokohamalı bir mimar tuttu ve ortaya bir jigokugumi* harikası, üstünde çizik bile olmayan kaba dalgalı meşeden üç katlı bir şaheser çıktı. Ev canlıydı ve içinde yaşamak şöyle dursun, sırf ona bakmak bile kendinizi capcanlı hissetmenizi sağlıyordu. Yazarımız bunu hiç açık açık söylemedi, ama

evinin bizim için, bir aile olarak birlikte çalışmamız için tasarlandığını baştan beri biliyorduk.

Geriye dönüp bakıldığında o harikanın küle ve enkaza dönüşmesinin kaçınılmaz olduğu açıkça görülse de, o sabah Yazarımız bizi kıvrımlı bir patikadan ormanın derinliklerine doğru götürdüğü sırada böyle bir şeyi aklımızdan bile geçirmezdik. İki yanımızda yarım metrelik ısırganotları vardı; onların bittiği yerde de taze yapraklarının ağırlığıyla eğilmiş ince gövdeli ağaçlar. Daha yaşlı ağaçların bir kısmı devrilmiş, sipsivri kıymıklarla dolmuştu, gitgide artan ışıktaki zar zor seçebildiğimiz yosunlarla, likenlerle, ciklet pembesi ve fosforlu sarı cıvık mantarlarla yarı yarıya kaplanmış hâldeydiler.

En yüksek ağaçlar birden çatırdayıp sallanmaya başladı. Hiçbir esinti hissetmiyorduk, bulunduğumuz yerde baştankaralarla ağaçkanların, sıvacıkuşlarıyla karabaşlı isketelerin dışında, her zaman gözümüze kaçma tehlikesi arz eden küçücük böceklerin alçak sesli vızıltısı duyuluyordu sadece. Sivrisinekleri durmaksızın tokatlarla eziyorduk. Ormanda olmak, tıpkı Yazarımız'ın yanında olmak gibi daima tetikte olmamızı gerektiriyordu.

Lena'nın, özellikle de film uyarlamasının arkasından troller Yazarımız'ın peşine düşmüştü. Bir sonraki kitabı 2007 tarihli *Işığın Cevheri*, iklim değişikliğinden zaten zarar görmüş simbiyotik çalıyapılı likenlerin ilaç araştırmaları dolayısıyla kırana uğradığı Antarktika'daki bir araştırma merkezindeki yolsuzluklardan uzak durmaya çalışan non-binary* bir biliminsanın hikâyesini anlatıyordu. Yazarımız o vakte kadar herkesin ya hayranlığını ya da nefretini kazanmış bulunuyordu, ikisinin arası yoktu. *Işığın Cevheri* binlerce ölüm tehdidini, tecavüz tehdidini ve sınırdışı tehditlerini beraberinde getirdi, ayrıca Yazarımız'ın gelmiş geçmiş ne kadar edebiyat ödülü varsa hepsine aday olmasını sağladı. Yazarımız da ödüllerden kazandıklarıyla bu evi,

buluşma yerimizi dayayıp döşeme işini bitirdi; uçak, tren ve otobüs biletlerimizi öderken kullanacağımız ortak bir banka hesabı açtırdı. Çekçe ve Almancaya İngilizce, Sırpça, İspanyolca ve Fransızca eklendi. Bir de Katalanca, ama o çevirmen Barcelona ile Białowieża arasında bir yerde ortadan kayboldu.

Eğri büğrü bir kütükle işaretlenmiş bir yol ayrımına geldik. Bu bitkisel enkazlar Lehçede *złom* diye bilinir. Kırığı (sisin oluşturduğu don) veya çok şiddetli rüzgârlar ya da dolu sebebiyle meydana gelirler. “*Złom*” sözcüğü ayrıca kimsenin istemediği, hurdalığı boylamak üzere olan eski bir araba, bozuk bir çamaşır makinesi, yerinden kalkamayacak kadar ağır bir sabit telefon gibi hiçbir işe yaramayan her türlü ıvır zıvır anlamına da gelebilir. Çatlak, göçük, yıkıntı anlamına gelen “*zalamania*” sözcüğüyle akrabadır. *Zalamana* bir kişi, psikolojik bunalım içindedir. Yola nasıl devam edileceğine karar vermeye çalışırcasına kütüğün başında dikilen Irena Rey gibi. Stres bedenlerimize doldu, uzuvlarımızı ağrıttı; Yazarımız geçmişte hiç tereddüt etmemişti, hele açılış gününde asla, kendi ormanında kaybolması ya da tereddüde kapılmasıysa vaki değildi.

Nihayet sola saptı, gayet iyi bildiğimiz bir bataklıktan geçtik; ayak seslerimiz iptidai köprüde yankılandı, ilkel eğreltiotlarını sallayan serpintilerle telaşlı koşuşmalara yol açtı. Derin nefesler aldık ve idrar, pis kokulu boynuz mantarı ve çürüme kokularıyla yatıştık.

M harfini çıkarırsanız “*złom*” sözcüğü Lehçe’de “kötü” ya da “şeytani” anlamına gelen “*złó*” olur; ilerleyen haftalarda hem buradaki hem de başka yerlerdeki doğanın hoyratça yonttuğu harabelerde ayın bütün evrelerinde vakit geçirirken, Yazarımız’ı bulmak için dualar ederek altına bakılmadık salyangoz, taş, kırmızı kupa mantarı bırakmazken bu anlam bize daha vurucu gelmeye başlayacaktı. Ormanın başka herhangi bir yer gibi araştırılabilecek bir yer olmadığını yavaş yavaş anlayacaktık.

Birbiriyle bağlantı kurma sürecindeki bir milyon bağlantısız olay sürüp gidiyor, bazıları zamanda ilerliyor, bazılarıysa geriliyordu. Bir o kadar da düğüm çözülüyordu, öngörülemez ve durdurulamazdı. Zaman aynı anda hem çok uçucu hem de havsalanın almayacağı kadar engin bir âna sıkıştırılmıştı, öyle ki bu anda kaybolmak isteyen biri çıkarsa, onu geri getirmek için hiçbir zaman hiçbir şey yapılamazdı.

Tabii Yazarımız aslında hiç orada olmamışsa başka.

Ama o sabah bunların hiçbirinin aklımıza gelmesi mümkün değildi. Kitap insanlarıydık biz. Henüz yeryüzüne hakiki anlamda kafa yormuyorduk.

Nihayet küçük bir açıklığa geldik. Yazarımız yaşlı mı yaşlı, dev bir meşenin önüne geçti. Gözlerimiz otlardan, topraktan, ayaklarımızdan ayrılıp onun ayaklarına, oradan da Yazarımız'ın bedeninin cılız kalıntılarına yöneldi, çökmüş yüzünün arkasına, ağaç kabuğunda muhteşem bir labirent teşkil eden oyuklara ve kabartılara kayd, sonra yukarı, yukarı, daha yukarı, yirmi metre yukarı, ağacın dallarının başladığı, sonra dönerek, filizlenip uzanarak ve yaprağa boğularak dört bir yana yayıldığı yere. Yazarımız eğildi, zeytin yeşili küçük sırt çantasını hisşirdatarak bir tomar çıkardı, sonra doğruldu, saçlarını geriye savurdu, ağaca yaslanıp çıplak boğazını temizledi.

“*Szara eminencja*,” dedi. Sesi kederle çağıldamıştı, ama bizler zihinlerimizde onun sesini kendi esrikliğimizle ve hevesimizle doldurduk; bu yeni adı kendi dillerimizde öyle telaffuz ettik: *Éminence grise*, *Siva eminenca*, *Graue Eminenz*. Gri Eminans.¹ Ama sonrasını okumadı.

1 Irena'nın *Szara Eminencja* romanından yaptığım çevirinin hatırı sayılır uzunluktaki bir kısmı, İngiliz İngilizcesi imlasını benimseyen bir Rumen dergisinde çıkmıştı. Başlığın (*Grey Eminence*) ilk sözcüğü olan “gri”nin yazımı da buna dâhil. Belki o alıntının müthiş başarısı dolayısıyla, Amerikalı yayıncı da alışılmadık bir karar alıp bu imlayı korudu. [Ç.N.]

Işığın Cevheri'ni ve sonra *Kusursuzluk*'u, *Matsuura*'yı, *Sedno I: Sacher-Mazoşistler*'i, *Eosen'in Müstakbel Ay Manzaraları*'nı, *Sedno II: Umutlular*'ı ve *Pompei Kataloğu*'nu çevirirken belli bir düzene sadık kalmıştık. Yazarımız'ın evinin üçüncü katındaki, başköşesinde Irena'nın oturduğu ve her şeyi idare ettiği masamızın çevresindeki yerlerimizi aldığımızda, Bogdan her birimizin önüne Yazarımız'ın yeni taslağının spiral ciltli bir nüshasını koyar, birkaç saygılı sözcükle (hoş geldiniz deyip takdirlerini bildirerek) bizi baş başa bırakırdı. Yazarımız önce son eserinin adını bildirirdi. Sonra ismin hazmedilmesi için biraz beklerdi, bizler de o arada isme hayranlığımızı dile getirirdik. Ondan sonra Yazarımız ilk paragrafı okurdu bize, bu ilk paragrafın uzunluğu noktalı virgülle ayrılmış iki sözcükle (*Pompei Kataloğu*) otuz beş sayfa (*Kusursuzluk*) arasında değişirdi.

Yazarımız, kendisinin ister lehine ister aleyhine olsun, okuyacağımız kitap değerlendirmelerinden ya da taraflı övgü yazılarından etkilenmeden taze zihinlerle çeviri yapmamızı isterdi. Çevirilerimiz yarılanmadan kitabının taslağını artık Polonya'nın en büyük yayınevi olan yayıncısının editörüne göndermeyi kabul etmezdi. Yani Yazarımız kaba, düzeltilmesi gereken taslaklar yazmaz, kitabın nihai hâlini kaleme alırdı, bu da eserlerine arkasındaki meşenin kabuğuna benzeyen ve diğer edebî şahsiyetlerin cilalanmış ortakyapımlarında bulunmayan cazip bir dengecilik kazandırıyordu.

Daha önce her defasında Yazarımız ilk paragrafı okumayı bitirdikten sonra bir şey içerdi. Sol elinin yanında daima bir bardak soda bulundurur, Bogdan her sabah yanımızdan ayrılmadan önce koyu renk bir çözeltiden bardağa üç damla damlatır, aynı şeyi öğleden sonra dörtte yinelerdi. Çözelti ışıldayıp dağılır, sıvı bir galaksiye dönüşürdü, biz de Bogdan'ın tam altı saniye boyunca sıvıyı seyretmesini, sonra da hızla kapıya dönmesini ve temizlik yapmak, yemek pişirmek ya da bahçıvan-

lık işleriyle uğraşmak üzere odadan dışarı süzülmesini seyrederdik. Bogdan bu işleri itaatkâr, şehvetli bir zevkle yapar, itirazlarımıza rağmen yataklarımızı bile toplardı.

Oysa şimdi çözelti yoktu, paragraf da yoktu, yataklar yapılmayacaktı ve taslağın yokluğu ormanda aniden belirmiş bir uçurumdu, sanki bir yarık açılmıştı da bizi yutuverecekti. Irena sırt çantasından çıkardığı acayip biçimli bohçanın üstünde baş ve işaretparmaklarıyla hafif bir hareket yaptı, bohçanın kumaşı açıldı, Yazarımız'ın iskeletimsi elinden sarkan minyatür bir masa örtüsüne dönüştü. Bu kırık masada, kesik bir toynak duruyordu.

Açıklıkta daha önce bol miktarda olan hava azaldı. Nefeslerimizi tuttuk. Yazarımız'ın nesnesini inceledik. Tüyler ürperticiydi: Deforme olmuş, açıklanamaz bir şeydi.

Yazarımız kendi lisanında (müşterek lisanımızda) bir kelime söyledi, zihinlerimiz karmakarışık oldu, tökezledi, iflas etti. Hayatlarımızı onu anlamaya adanmıştık. Ama birden onu anlayamaz olduk. Irena ilkin benzeyen bir sözcük daha söyledi, "hoo"ya benzeyen, "hoo"yla başlayan bir şey; onun ardından bir tabir dile getirdi ama Lehçe bir tabir değildi bu. Hiçbir şey anlamıyorduk.²

Yazarımız devam etti, mantarlarla ilgili bir şey, ateşle ilgili bir şey söyledi. Ama paniğe kapıldığımız için bağlantıyı görememiştik, oysa daha sonra olup biten her şeyin ardından şimdi bize ne kadar inanılmaz geliyor bu, karların içine gömülen cenaze ateşi, Yazarımız'ın muhteşem kütüphanesindeki her bir satırın kayboluşu, Białowieża'nın kaderini kendi ellerimize alıp Irena'nın asla yazamayacağı ya da yazmayacağı bir son yaratmamız.

Oysa yazmıştı elbette.

2 Özellikle vurgulu bir yorumda bulunmaktan kaçınacağım ama yazarın roman boyunca azametli "biz" sözcüğünü bol bol kullandığı bilgisi okura faydalı olabilir. [Ç.N.]

Yazarımız susunca, kafa karışıklığımızı gidermek için gözlerimizi kırıştırarak etrafımıza baktık. Güneş daha yüksekteydi şimdi, huş ağaçlarının arasında kavislenerek ağaçların lentisellerini* açığa çıkaran, yapraklarını parıldatan beyaz bir ışıktı. Havanın soğuğu dağılmıştı; genel kakofoni, arada sırada yükselen apaçık çığlıkların sekteye uğrattığı bir sessizliğe dönüşmüştü. Sonra uzaklarda kısa bir kükreme önce bir gümbürtü hâlini aldı, onu bir çatırtı takip etti, ondan sonra Yazarımız ağlamaklı hıçkırığını bastırarak bizi hayretler içinde bıraktı.

Diz çöküp sırt çantasını karıştırdı. Gerildik, çantadan kesik bir at kafası çıkarmaması için dua ediyorduk. Irena sırt çantasından kırmızı kadifeden sekiz kese çıkarıp bize dağıttı. Her kesenin üstüne, Yazarımız'ın aile armasındaki cellat baltasının minyatür bir versiyonu işlenmişti, bu tanıdık sembol endişemizi iyice artırdı. Yazarımız ışıltılı mor iplikle minicik baltalar işlenmiş keselerden hepimize birer tane vererek halkayı tamamladığında, dönüp halkamızın merkezinde dikildi ve bekledi.

Tertemiz beyaz kordonları çekiştirerek çözdük. Keselerin içinde, talaş renginde sert bir maddeden yumrular bulduk. Başlarımızı kaldırıp Yazarımız'a, kusursuz profiline, bir zamanlar ıslık ıslıkken şimdi taraz taraz olmuş ve ağarmaya yüz tutmuş saçlarına baktık. Irena başını eğdi, gözünden süzülen iki damla yaş toprağa aktı; işte o zaman, ona tapmamıza rağmen, onun ormanı olduğu için ormandan hoşlanmamıza rağmen, dehşetin pençesine düştük.

İlkin bizi kovacağından, yerimize daha genç, daha akıllı, daha hızlı, varlığının iksirini eksiksiz anlaşılabilir şekilde takdim etmeye muktedir yeni çevirmenler getireceğinden korkmuştuk. Ama sonra daha da beter bir korku belirdi. Ya ortada başyapıt yoksa? Ya *Gri Eminans* bir toynaktan ve üç beş parça sıkıştırılmış talaş topağından ibaretse ve başka bir şey değilse?

Edebiyatın, hatta belki de lisanın sonu demek olurdu bu, hiç değilse sekizimiz için.

Tam o sırada İsveçli, Yazarımız'a arkasını döndü. Irena dâhil hepimiz bakakaldık. İsveçli bir dizinin üstüne çöktü, kırmızı kadife kesesini yumruğunun içine sıkıştırdı, diğer eliyle eğreltiotlarını bir tarafa itti ve yerde çürüyen, ikiye ayrılmış bir karaağacı ortaya çıkardı. Gözlerimizi kısarak baktık.

İsveçli omzunun üstünden, “Gelin,” dedi yumuşak bir sesle. “Buna inanamıyorum.”

Lehçe'sinde hoş bir tını vardı, vardı ama kural olarak Yazarımız'ın huzurunda Yazarımız'dan başka bir şeye dair yorum yapmaya nadiren cüret ederdik, açılış günlerindeyse genellikle hiçbir şey söylemezdik. Irena'ya baktık, onun da nasıl tepki vereceğini kestiremediğini gördük. Yazarımız'ın bir kez daha tereddüde düşmesi, ayak parmaklarımızın pa-buçlarımızın içinde kıvrılmasına yol açtı.

Orta menzilde bir yerde bir şey çatırtıyla kırıldı. Irena başıyla ilerlememizi işaret etti, ama İsveçli, tam da hayran kaldığı şeyi görebilecek kadar yaklaştığımız anda başını kaldırdı. Irena'ya gülümsedi, Yazarımız'ın büyük heyecanını hissettik. İsveçli onunla göz temasını bir kalp atışı süresince korudu, sonra karaağacın kadavrasına doğru körlemesine elini uzattı.

Sert bir homurtu ve kıskırtıcı bir ulumayla geriye sıçradı, boştaki elinde bir yılan sallanıyordu. Kocaman bir şeydi (başından kuyruğuna doksan santim vardı), derisi bir uçtan öbürüne siyah elmasları andıran halkalarla doluydu, karnı da masum bir şeyi masumca tıkinmayı henüz bitirmişçesine şişkindi. Sonsuzluk gibi görünse de bir kalp atışından uzun olamayacak bir sürenin ardından engerek yere atıldı, halka olup başını geriye çekti, çenesi hâlâ açıktı, tısladı, sonra bitki örtüsünün altında hızla gözden kayboldu.

Derhâl İsveçli'nin yanına koştuk, kimilerimiz yaralanmamış bileğini tuttu. Biri, "Gidelim," dedi, ormanda geldiğimiz yoldan aceleyle geri döndük. İsveçli bir şeyi olmadığını söyleyip duruyordu, baktığımızda sağ elinin baş ve işaretparmaklarının arasındaki iki ufacık delikten pek kan bile sızmadığını gördük gerçekten. Ama çayıra eriştiğimizde deliklerin etrafında kocaman, beyaz halkalar belirmiş, İsveçli'nin elinin üstü şişmişti. Elinin gıdıklandığını söyledi, sonra orası uyuştu; eve vardığımızda parmaklarını oynatamıyordu artık.

Oturma odasında acıyla iki büklüm oldu. İkimiz iki yanında durup şezlonga gitmesine yardım ettik, biz ne yapmamız gerektiğini tartışırken o uzanmış, acil yardım gerektiren bir durumda bulunmanın keyfini çıkarıyordu. Selefi olan Çek'in başına gelenler düşünülürse, İsveçli'nin hayatından endişe etmekte yerden göğe kadar haklıydık. Irena odasına girip gözden kaybolmuştu; bizse yakınlardaki klinikleri arıyor, bir yandan da köyde çekmeyen cep telefonlarına lanetler yağdırıyorduk; derken Yazarımız göbek kısmı narin ve diken diken, yaprakları parlak ve sarkık morumsu çiçeklerle dolu hasır bir sepetle döndü.

İsveçli'nin önünde diz çöktü, bir şişe ayçiçek yağı, geniş bir kap, havan, bir de bulaşık kurulama bezi getirmemizi emretti. Talimatlarını duyar duymaz dört bir yana koşuştuk, yeniden bir araya toplandığımızda İsveçli'nin kolunun ta dirseğine dek şiştiğini gördük. Ama Irena'yla ikisi sakin sakin, hiçbirimizin duyamayacağı denli alçak sesle konuşuyorlardı. Yazarımız hazırladığı ıslak pırlıtlı bulamacı İsveçli'nin koyu kahverengimsi altın rengine bürünmüş iltihaplı koluna yayarken onunla göz temasını hiç kesmedi.

Nihayet, "Acıyor mu?" diye fısıldadığını duyduk. O anda can yakacak kadar güzel, neredeyse inanılmayacak kadar güzeldi. Sıcaklığı, nemdi, ışıktı, saniyenin binde biri süresindeki iniş boyunca bir milyon milyar kar tanesinin kararlı kusursuzluğu, sevecendi, ebediydi,

hafızaydı, aşktı. Ömrümüz boyunca istediğimiz her şeydi, dünyadaki herkesin isteyebileceği her şeydi. Ve İsveçli'nin önünde diz çökmüştü. İsveçli alt dudağını ısırıp nefes nefese “mmm” diye inledi.

Gelgelelim bunu duyunca Irena kaçtı. Çalışma odasının kapısını kilitlediğini duyduk. Birkaç dakika sonra da bir çarpma sesi, ardından da boğuk bir çığlık işitildi.

Ona zarar vermeyi hiçbir zaman istememiştik. Olur muydu hiç öyle şey? Tek istediğimiz Yazarımız'ın ayak izlerini takip etmek, onları kendi izlerimiz hâline getirmektir. Hepimiz âşıktık ona. Ben de âşıktım.

İKİNCİ BÖLÜM

Vakit öğleydi artık. Ormandaki huzursuzluk verici gezintimizin ardından acıkmıştık ama bir şey söylemiyorduk. İnternette içinde “hoo” geçen sözcükleri aramış durmuş, Yazarımız’ın oturma odasındaki raflarda dizili eski ciltlere başvurmuştum ama şimdiye dek sadece “huba” diye bir şey bulabilmişim, gözenekli mantar anlamına geliyordu ve yanlış ipucu olduğu anlaşılıyordu; çünkü Google’a göre gözenekli mantar “sporlarını gözeneklerinden dışarı salan bir mantar”dı, bu da doğrusu kulağa hem iğrenç hem de ilgisiz geliyordu.

Yine de Yazarımız’ın yuvarlak hatlı evinin en üst katındaki çalışma masamızda oturup onun ortaya çıkmasını beklemek teskin ediciydi. İsveçli, Irena’nınkinin hemen solunda duran Çek’in sandalyesindeydi. Hepimiz buluşmamızın her zamanki akışına dönüp oradan ilerleyeceği umuduna dört elle sarılmıştık. Konuşmuyorduk, birbirimize bakmıyorduk ama İsveçli’nin sıcak, şişmiş elinin zonklamasını hissetmeden edemiyorduk.

Yazarımız’ın bize aitmiş gibi içimizde dolaşan tarzının etkisi altındaydık ve İsveçli’nin kanının zonk zonk zonklamasını hissederken, bu Irena’nın yazdığı bir sahne olsaydı onun kurabileceği bağlantıyı kurduk: İsveçli’nin elinin şişmesi, Çek’in ardından duyduğumuz kederi yeniden harlamıştı.

Çek meslektaşımız, 2014 yılında akıl almaz bir kazada ölmüştü. Elektrik çarpmasından kaynaklı bir şeydi, ama tam olarak ne olduğunu hiçbir zaman öğrenemedik. Prag gazetelerinde, hatta (ölümünden sonra öğrendiğimiz üzere) Çek'in memleketi olan Uničov'da çıkan gazetelerde bile yer almamıştı. Haberi, *Pompei Kataloğu*'na girişmek üzere toplandığımızda Irena vermişti bize.

Bizim için büyük bir darbeydi. Bunu ima bile etmemişti, ama Yazarımız için daha büyük bir darbe olduğundan kuşquamuz yoktu. Irena için söylenebilecek bir şey varsa, o da daima daha fazla çevirmen istediği, daha az değil. Japoncaya tercüme edilmeyi içtenlikle arzuluyordu. En sevdiği yazarların, kendisine denk kabul ettiği insanların çoğu, kendisinin hiç ayak basmadığı bu ülkedendi, bir akşam incecik lahana yapraklarına sarılmış yulaf ezmesi yerken söylemişti bunu bize. Çek'i kaybetmemizin ardından dengemizi Japon meslektaşlarımıza çağrıda bulunarak, onları bir sonraki kadim toplantımıza davet ederek sağlama çalışmıştık, ama nihayetinde heyhat, gelen olmamıştı.

Yazarımız, Amerikalı'nın verdiği bir röportajla meşhur olan ünlü ul-timatomunu *Pompei* çalışmasının ortasında duyurmuştu: Ya onun eserlerini çevirecek ve başka hiçbir şey çevirmeyecektik³ ya da kendisinin geçmişteki ve gelecekteki eserleri hariç, Leh edebiyatından istediğimiz eseri çevirebilecektik. Irena'nın öğretilerine göre, zekâ seçim yapabilmek becerisidir, biz de o noktada zekâlarımızı derhâl göstermiştik, daha doğrusu beyinleri olmamasına karşın titreşimli yön bulma becerileri insan mühendisliğinin başarılarıyla aşık atabilecek cıvık mantarlar kadar zekâ sergilemiştik en azından.

3 Burada bahsedilen röportajda belirttiğim gibi, Irena bu hükmü neredeyse ânında gevşeterek iki şairi tercüme etmemize izin verdi: Dilbiliminin Lehçe şairi olarak tanınan Miron Białoszewski (1922–1983) ve ormanlara tapan, efsanelerin yaratıcısı ve bir eleştir-menin “şiiirin çevrilmesinin imkânsızlığının kesin ve ezici kanıtı” dediği, kutsal ve asırlık söylentinin yenileyicisi Bolesław Leśmian (1877–1937). O zamandan bu yana bu değerlendirmeye nedense hiç karşı çıkılmadı. [Ç.N.]

Cıvık mantarlar hakkında bilgimiz vardı çünkü Irena *Kusursuzluk*'ta bu mantarları anlatıyordu. Başka hiçbir yerde görülmeyen pek çok cıvık mantarın bulunduğu Białowieża da dâhil olmak üzere yilankavi küçük arazilerde ustalıklı haritalar çizen, türlü renkte, yapış yapış varlıklardı. Borges'ten sadece iki yıl sonra doğmuş ve Japonya'nın en uzun süre tahtta kalmış, vatandaşımın labirent sevgisini paylaşan imparatorunun gözdesiydiler. Irena'nın kitabında Borges yoktu elbette, başka herhangi bir yazar da yer almadı. Öte yandan, kitapta söylenen şeydu (çalışma masamızda Amerikalı'yla Fransız'ın arasında otururken bu bilgiye ilk defa tesadüf ettiğim âni hatırlıyorum çünkü o satırları hayretler içinde bir daha okumuştum hemen), bir cıvık mantarı parçalarsanız, onu bin minik parçaya ayırırsanız bile mantarın parçaları birbirleriyle daima yeniden kaynaşıyordu. Bunun için gereken tek şey zamandı.

Şimdi bile zaman zaman imparatoru kafamda canlandırıyorum; laboratuvarında tek başına, sırf iyileşmelerini seyretmek için cıvık mantarlarını parçalara ayırıyor. Birleşemeyeceklerini umduğu olmuş muydu acaba, üstesinden gelinemeyecek bir parçalama biçimi icat etmek istemiş miydi hiç, imkânsız görünen bu başarının kendisini daha eksiksiz hissetmesini sağlayabileceğini düşünmüş müydü?

Kusursuzluk (İsveçli hariç) birlikte çevirdiğimiz ilk kitaptı. Bu bir başyapıt olsa bile eninde sonunda bir de son kitabın olacağı gerçeği, ancak 21 Eylül 2017'de oturmuş Irena'yı beklediğimiz sırada dank etti kafama.

Derken Yazarımız birden ortaya çıktı; çalışma odasından fırlayıp odaya dalmıştı, hoş bir şekilde yağmurdan sonraki toprak gibi kokuyordu ve daha toparlanmış, hiç değilse daha zinde görünüyordu; dizlerinin hemen altına kadar inen fitilli kumaştan kahverengi elbisesi bile ona daha bir yakışmıştı sanki, sadece üstünden sarkmıyormuş da içinden fişkırıyormuş gibiydi. Öte yandan, elbisenin balerin yakası Yazarımız'ın

dedesinin kara büyü halkasının artık orada olmayışını iyice göze batırıyordu. Yazarımız krizdeydi belki, ama bazı insanlar kriz süreçlerinde serpilip gelişir; biz de Irena'nın onlardan biri olduğunu varsaymıştık hep. Elinde sözcüklerle kaplı üç ince sayfa tutuyordu. Yani çevrilmesi gereken bir kitap *gerçekten* vardı, işte kitabın baş kısmı buradaydı. Karınlarımızdaki endişeden kaynaklanan guruldamlar kesildi.

“On bin yılı aşkın ömrü boyunca,” diye başladı Irena, “Białowieża Ormanı yalnızca Avrupa'nın hayatta kalmış tek megafaunasına ve ormanın imtiyazlı kullanımını yasalaştıran kraliyet mensuplarına değil, aynı zamanda paçalı baykuşlara, cüce bataklık menekşelerine, siyah leyleklerle, bozkurtlara, şahit olduğumuz üzere yılanlara, dünyanın tek *Agrilus pseudocyaneus* popülasyonuna, iki yüz civarında yosun türüne, iki yüz seksen üç farklı tür likene ve dokuz yüz kırk üç tanesi risk altında diye sınıflandırılmış bin sekiz yüzden fazla mantar türüne ev sahipliği yapmıştır. Bu mantarların iki yüzü artık Polonya'nın başka hiçbir yerinde bulunmamaktadır. Burada, Białowieża'da, başka her yerde muhtemelen soyu tükenmiş olan *iki yüz* farklı tür mantar bulunduğunu *söylüyorum*.”

Yüzlerimizi inceledi. “Roman değil bu,” diye ikaz etti bizi, bakışlarımız başka yerlere kaydı, odanın dört bir yanına yerleştirilmiş vitrinlerin kalın camları, içlerindeki küçük nesnelere şekli bozuyor, denizkabuklarını guatr yumrularına, küçük kitapları kambura, çay fincanlarını köygöçürene çeviriyordu. İsveçli'nin eli masanın üzerinde, az önce çözdüğü gevşek sarımsık bej renkli sargı bezinin yanındaydı.

Yazarımız kaşlarını çatarak devam etti. “Anlatmaya çalıştığım şey şu, Białowieża son yerli bizonu Alman askerlerine, Polonyalı kaçak avcılara ve 1919 Kış'nda Sovyet haydutlara kurban verdi. Bunun romanla çok ilgisi var, ama roman bu değil.” Bir zamanlar güzel olan ellerini burdu, yeniden bize baktı ve cıyaklarcasına, “Bu romanı hiç yazmamam gerekirdi,” dedi.

Bu cümle genel bir sevinç havası yarattı. Açıkça kabul etmişti: Ortada bir roman vardı. Yazarımız onu bizimle paylaşmaya henüz hazır değildi, hepsi bu. Yaygaracı dünyaya ellerimiz bomboş dönmeyecektik, önemli olan tek şey buydu.

Önceki kitaplarının hiçbiri bunun yarısı kadar bile merak ya da spekülasyon yaratmamıştı. Polonya basınında Irena'nın yeni eserinin nesir mi yoksa şiir mi olacağı konusunda şiddetli tartışmalar sürüp gitmişti. (Yazarımız şimdije dek hiç şiir yazmamasına rağmen.) Dünyanın dört bir yanından eleştirmenler tahminler yürütmüştü: Belki bir VR draması olacaktı! Belki heykelsi bir işitsel eser. Belki bir keresinde bahsettiği, Endonezya'nın Makassar şehrindeki müzede sergilenen radikal tekstil ürünlerinden bir sergi veya belki sadece bir mendil.

Okurlar daha basit açıklamaları yeğliyordu. Twitter'a içlerini dökecek Irena'nın bir sonraki projesinin belki *Sedno III*, yani *Sedno II*'nin sonunda Umutlular ile Sacher-Mazoşistler arasında ortaya çıkan pek çok gerilimi nihayet çözüme kavuşturacak yeni cilt olabileceğini umduklarını söylüyorlardı. Oysa *Sedno*'nun üçleme olmadığını bizler biliyorduk. Onu son gördüğümüzde bizimle heyecan verici bir sır paylaşmış, sanata ve yok oluşa dair bir şey yazdığını söylemişti. "Sanat ve yok oluş," demişti. Öyle dediğini İsvaçli hariç hepimiz hatırlıyorduk.

Doğrusunu söylemek gerekirse, çevirmenleri olarak bize düşen beklemektir, tahmin yürütmek değil. Ama "Irena'nın Ekibi" WhatsApp grubumuzda başkalarının tahminlerini tartışmadan duramıyorduk.

Irena tekst ve tekstil arasındaki bağlantılardan aşikâr bir zevk alırdı oldum olası, dolayısıyla yeni kitabın eleştirmenlerin söylediği gibi kumaşla ilgili olabileceğini ve nesirle (ya da şiirle) kumaşın birleştirilmesinin, hatta üstüne bu bileşimi bir de sanat ve yok oluşla birleştirmenin de mümkün olduğunu biliyorduk. Yazarımız hızlı modanın çevre üzerindeki uzun vadeli kötü etkileri hakkında yazıyordur belki, diye dü-

şünüyorduk. Ya da Sümerce (yıkamak, ağlamak, öldürmek anlamlarına gelen) “bir” gibi sözcükleri kökboyası ya da mirobalan ipliklerle hataları sembolik anlamda düzelten bir kanvasa işliyor olabilir.

Bazen biraz provokatörlüğü tutabilen Alman, grup sohbetimizde Irena'nın bir sonraki eserinin başka sanat biçimlerinin (dagerotip ya da Mayaların denizkabağı trompetleri) artık soyu tükenmiş teknikleriyle ilgili olabileceğini ya da yünlü mamutların yeni ve devasa mağara resimlerini çizmekle uğraşıyor olabileceğini öne sürmüştü. “Çeviri yani,” diye eklemiştir. “Bir tür.”

Ben Irena'nın çeviri işine asla kasten girişmeyeceğini, ayrıca mutluluk verici bir biçimde tanımlanmış rollerimizi başka hiçbir şekilde birbirine karıştırmayacağını söyleyerek cevap vermişim hemen. Kimse bana karşılık vermemişti, sadece Sloven birkaç gün sonra çirkin mi çirkin bir fregat kuşunun resmini yollamış, Ukraynalı da her nedense kuşu “şirin” diye nitelemiştir.

Hepimiz, Irena'nın savaş konulu bir şeyler üstünde çalışıyor olabileceğine inanıyorduk.⁴ Biyolojik savaş yöntemleri, vahşi savaşçılar eskiden beri ilgisini çekmişti, daha az ölçüde olmak üzere kimyasal savaş yöntemleri de öyle. Bir de tektonik savaş yöntemleri vardı, ama o konu birkaç sebepten ötürü düşük ihtimalli geliyordu bize, bu sebeplerden biri de Irena'nın hava durumu hakkında konuşmayı kısa süre önce yasaklamış olmasıydı.

İster istemez, film senaryosundan seramiğe, sürüngen akvaryumundan *haiku*'ya varana dek türlü türlü fikir öne sürmüştük, o zamandan beri bunlara dair örnekler ona atfedilmiştir. Ama hem bizim kariyerlerimizin hem de onun kariyerinin selameti açısından esasen umduğumuz

4 Şunu da belirtmeliyim ki, bu romanın ilk basım tarihi itibarıyla Irena'nın Rusya'nın Ukrayna'yı topyekün işgaline dair kitap uzunluğundaki analizinin tamamı zaten Substack'te yayınlanmıştı, ancak *Yok Oluş*'un (ya da *Amadou*'nun) yazarı nedense bunu anmaya değer bulmamış. [Ç.N.]

şey, Büyük Polonya Romanı'ydı.⁵ Artık bunu yazdığına kesin kanaat getirmiştik, dolayısıyla endişelerimiz şafaktaki orman sisleri gibi dağılıp gitmişti.

Gelin görün ki Yazarımız ayağa kalktı, bütün sayfaları yırttı, parçaları suratımıza fırlattı ve “Białowieża köy ya da orman değil! Görmüyor musunuz bunu? Burası bir şebeke!” diye haykırdı. Ellerini burarak bir aşağı bir yukarı yürüyordu. “Ağaçları ortadan kaldırırsanız bütün bağlantıları kesmiş olursunuz! Baharda ladinleri kesmeye başladıklarından beri bir kerecik olsun uyumadım. Olup bitenlerden haberiniz yok mu? Etkilenmediniz mi?” Elleriyle başını kavradı, saçlarını yolmaya başlayacakmış gibi görüldüğü için yüzümü buruşturdum. Ama yeniden sandalyesine çöktü ve “Ne yapacağız?” diye sızlandı.

Kocasının orada olmasını istemediğimiz zamanlar olmuştur belki ama bu, onlardan biri değildi. Bogdan'ı kıskanırdık ama bu kıskançlık, yaklaşık on yıl sonra edebiyat dünyasının seks skandallarıyla ilgili bir yazı hazırlayan toy bir Amerikalı gazetecinin, hiç kuşkusuz yanıp yakılarak listeye ekleyecek bir kadın ararken, Instagram sayfamızda rastladığı Cadılar Bayramı videomuzu gerçek zannedip paylaşmasının ardından insanların zannettiği türde bir şey değildi. Yazarımız'ın çevirmenleriydik biz, bizler için her şey mecazdı, her şey aktarımdı.

Kocasının ona her zaman ulaşabilmesine imrendiğimiz doğru. Biz de her an, belki de en çok karanlıkta savunmasızca yatıp rüyalarına, kendisinin bile noksansız yazamayacağı taraflarına teslim olmuşken onun yanında olmayı arzu ediyorduk. Kimilerimiz onun Bogdan'da ne

5 “Büyük Polonya Romanı” 2017 yılına gelindiğinde çoktan defalarca yazılmıştı. Bolesław Prus (örneğin *Taş Bebek*), Witold Gombrowicz (örneğin *Pornografi*) ve belki Stanisław Lem (gerçi onun kitaplarını pek okumadım). Ayrıca Nobel ödüllü yazarlar Henryk Sienkiewicz (*Ateş ve Kılıç*), Czesław Miłosz (*Tutsak Edilmiş Akıl*, roman olmasa da bir romanın sağladığı entelektüel ve duygusal doyumu sunar). Ayrıca Olga Tokarczuk, *Yakup'un Kitapları*. Tokarczuk 2018 Nobel'ini 2019'da aldı, oysa biz ödülün İrena'ya gideceğinden emindik, hele de İrena'nın 2017'deki zorlu yolculuğu düşünülürse. [Ç.N.]

bulduğunu anlayamadığını söyleyecek kadar ileri gitmişti. Bogdan'ın kaba saba olduğunu, Yazarımız'ı hak etmediğini, zaten saçlarının da seyrelmeye başladığını söyleyenler olmuştu. Oysa şimdi hepimiz Bogdan'ı nasıl özlüyorduk, Yazarımız'a çözeltilisini vermesini, onu yatıştırmasını, eskiden olduğu gibi, en azından *Lena*'dan beri, mantığın sesi, istikrarlı ve tutarlı bir ilham kaynağı olmaya geri döndürmesini istiyorduk.

“Vaşığı düşünün,” diye öğütledi Yazarımız, biz de vazifemizi yerine getirip kafamızda parlak gözler ve püsküllü kulaklar canlandırdık. Ama vaşak zihnimizde belirince onunla ne yapacağımızı bilemedik, böylece bütün hayalî vaşaklar sabah sisi gibi yavaş yavaş dağılıp yok oldu.

Uzun süre hiçbir şey söylemedi, bizden kimse de söyleyecek bir şey bulamadı. Elle işlenmiş cellat baltalarını kimimiz cebimize koymuştuk, bazılarımızısa kucağında tutuyordu. Alman daha sonra, dıştan bakıldığında origamiden bir turna kadar kıpırtısız görünmesine karşın içinden Planlos adlı punk grubunun bir albümünden dört şarkı çaldığını ve vücudunu iki yana sallarken ağzını oynatarak şarkı sözlerine eşlik ettiğini anlattı.

Sırp, keselerimizi birer birer masanın ortasına boşaltıp talaş topaklarından bir yığın oluşturduğumuzu hayal ettiğini söyledi, biz dokununca topaklar altın külçelerine dönüşecekti ve Sırp'ın cümlelerini darma-dağın edecek, hepsini havaya karıştıracak olan, ıslıl ıslıl, göz kamaştırıcı bir Babil kulesi meydana getirecekti. Hava sıcakla ve yıkımla ağırlaşacaktı ama nihayet temizlenecekti, temizlendiğindeyse Yazarımız ortadan kaybolmuş, daha doğrusu görünmezliğe bürünmüş olacak; telleri kopararak, leyleğin yuvasını parçalayarak çatıdan çıkıp mutlak koruma alanındaki ulu meşenin tepesine doğru hızla yükselecekti, yukarılarda süzülen, ortadan hiç kaybolmayan bir ilaha, yıldırımlar saçan bir buluta dönüşecekti.

Herkese benim de benzer bir şeyler hayal ettiğimi söyledim ama aslında o gün İsveçli'yi düşünüyordum; o odada ikimiz baş başa olsaydık İsveçli'nin tam önünde masaya tüneyip elini ellerimin arasına alacağımı, gözlerimi onunkilerden ayırmadan şiş parmaklarını emeceğimi düşünüyordum.

“Mantarları düşünün,” diye fısıldadı Irena, bakışlarımız yüzüne döndü. “Mantarlar kötülüğün başlıca timsalidir. Etraflarındaki herkesin, her şeyin ölümüyle bayram eder, ölümlerle ziyafet çekerler. Kaç tür kurbağa, bir mantar yüzünden neslinin tükenmesi tehlikesiyle karşı karşıya kaldı? Kaç tür yarasa?” Bana baktı, cevap vermemin beklenip beklenmediğini kestiremedim, zaten cevabı da bilmiyordum. Irena sonra Fransız'a baktı.

“Çok mu?” diyerek denemede bulundu Fransız. “Çok sayıda tür mü?”

Tatmin olduğu anlaşılan Irena devam etti. “Yine de mantar gerekli bir iblistir çünkü *ölümü yer*. Ormanları mümkün kılan mantarlardır. Mantarlar olmasaydı ölümler birbirinin üstüne yığılırdı, ölüm hayata baskın çıkardı ki bu da çok daha fazla neslin tükenmesine yol açardı; peki şimdi yiyecek ağaç gövdeleri olmadan, ölü ağaçlar olmadan mantarlar nasıl hayatta kalacak?”

Çoğumuz yanlış bir şey söyleriz diye dehşete düşmüş vaziyetteydik, âdeta felce uğramıştık. Çoğumuzun akli da karışmıştı. Öte yandan, belki de içindeki *punk*'a uyan Alman, konuşmayı başardı. Boğazını temizledi, baş ve orta parmağını birleştirip bıyığına dayadı ve titrek, yarı boğuk bir sesle denemede bulundu: “*Gri Eminans* şey hakkında mı...”

Irena'nın Alman'ı seyretmesini seyrettik. Irena'yı da seyrediyorduk. Yazarımızı kıpırdamadı, gözlerini daha önceki yedi müthiş eserini işlediğimiz ve performanslarımızı karşılaştırdığımız masamızın halka biçimli lekelerle dolu yüzeyinden ayırmadı. O sırada İsveçli'nin şekli bozulmuş

eli hafifçe havalandı ve Irena'nın eline doğru çok çok hafifçe hamle etti. Bedenlerimizden bir elektrik şoku geçti: İçimizden biri aniden Irena'nın elini tutuvermişti.

Alman lafını bitirdi: "Białowieża?"

Rahatlamadan kaynaklanan iç çekişi odada dolandı. Alman, da-gerotipten bahsetmemiş, Mayaların denizkabuğu trompetleriyle ilgili bir şey sormamış, yasaklı akıl yürütmelerimizi ele vermemişti. Ama bir yandan da içimizden birinin ona kılavuzluk etmesi, kendi sözcüklerini bulmasına yardımcı olması nedeniyle afallamıştık. Çevirinin tersiydi bu, düşünilemeyecek bir davranıştı yine de Yazarımız bir an minnettar görüldü, o zaman dünya altüst olmanın eşiğine geldi fakat sonra Irena geri çekildi, Alman'ı bakışlarından, İsveçli'yi de parmaklarından azat ederek sandalyesinden fırladı, sandalye çatırtıyla geriye devrildi, sonra Yazarımız bağırды: "Yapamam! Yapamayacağımı anlamıyor musunuz?" Sonra koşarak odadan çıktı, döner merdivenden indi, ofisine girip kapıyı arkasından çarptı.

Kalplerimiz güm güm atıyordu. Birkaç saniye hiç kıpırdamadan durduk. Sonra, üstümüzdeki büyü az evvel bozulmuşçasına gözlerimizi kırpıştırarak birbirimize baktık.

Irena Rey'in Yok Oluđu

Jennifer Croft

Polonya-Belarus sınırındaki kadim ormanın kıyısında yaşıyan efsanevi yazar Irena Rey başyapıtını tamamlamış, sekiz çevirmenini yeni bir çeviri zirvesine davet etmiştir.

Ancak gelişlerinden kısa bir süre sonra, Irena ortadan kaybolur. İpucu bulmak için ormanın altını üstüne getiren, yazarın evini dolduran ilginç nesnelere ve metinlerinin satır aralarını inceleyen çevirmenlerin karşısına şaşırtıcı sırlar ve türlü aldatmacalar çıkacaktır.

Uluslararası Booker ödüllü çevirmen Jennifer Croft, hem karakter hem metafor hem de olay örgüsü bakımından zengin romanında, dünyanın iklim krizi nedeniyle felakete sürüklendiği bir dönemde sanat yapmanın anlamı, “ana dil” ve başka dillerde var olmanın imkânları, gerçeklik ile kurguyu ayıran sınırların bulanıklığı, yaygın dünyasının sosyal medya çağında edindiği “gösteri” niteliği hakkında önemli sorular soruyor.

Sanat dünyasının kuralları, dilin varoluş üzerindeki etkisi ve doğanın sınırsız gücü gibi pek çok konuya derinlikli bir bakış açısıyla yaklaşan *Irena Rey'in Yok Oluđu*, yarattığı serüven duygusu ve zihin açıcı mizahi yaklaşımıyla öne çıkıyor.

delidolu.com.tr

📧 delidolukitap

📖 Delidolu Yayınları

ISBN: 978-625-6084-10-0

9 786256 084100